

контроль усередині МВС України взагалі та контроль усередині адміністративної служби міліції;

3) забезпечення законності за допомогою контрольно-наглядової діяльності адміністративної служби міліції.

Саме забезпечення законності за допомогою контрольно-наглядової діяльності адміністративної служби міліції і є основним предметом подальших наукових розробок.

Список літератури: 1. Юридический энциклопедический словарь. М., 1984. 2. Новый тлумачний словник української мови: У 4-х томах. Т.2. К., 1998. 3. Ожегов С.И. Словарь русского языка. М., 1991. 4. Лунев А.Е., Студенкин С.С., Ямпольская Ц.А. Социалистическая законность в советском государственном управлении. М., 1948. 5. Бахрах Д.Н. Административное право: Учебник. М.,1993. 6. Битяк Ю.П., Зуй В.В. Адміністративне право (Загальна частина): Конспект лекцій. Х., 1996. 7. Лукашева Е.А. Социалистическое правосознание и законность. М.,1973. 8. Халфина Р.О. Право как средство социального управления. М., 1988. 9. Гаращук В.М. Контроль та нагляд в державному управлінні. Х., 2002. 10. Рябченко О.П. Держава і економіка: адміністративно-правові аспекти взаємовідносин: Монографія / За загальною ред. О.М. Бандурки. Х., 1999. 11. Лунев А.Е. Социалистическая законность и государственная дисциплина. М., 1975. 12. Петрова Л. Національна доктрина права // Юридичний вісник України. 2001. №30.

Надійшла до редакції 17.03.04

Д.В. Казначеева

ПОРЯДОК УМОВНО-ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання є одним з видів звільнення від відбування покарання, являє собою окремий інститут, у якому безпосередньо знаходять своє відображення принципи гуманізму, індивідуалізації покарання, а також принцип економії заходів карного впливу.

Можливість дострокового звільнення від покарання створює у засуджених прагнення до виправлення. З цією метою законом передбачена можливість застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

Порядок застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання становить великий інтерес для наукового дослідження, тому ця галузь є актуальною та цікавою для вивчення.

Інститут умовно-дострокового звільнення від відбування покарання на законодавчому рівні, а також у теорії кримінального права упродовж багатьох років розвивали такі вчені: Ткачевский Ю.М., Тютюгін В.І., Трубников В.М., Орел Л.С., Носенко О.М., Стручков М.О., Єфімов М.А., Скибицкий В.В., Свиридов М.К., Сизякин В.М. та інші.

Поняття умовно-дострокового звільнення, коло осіб, до яких воно може бути застосовано, підстави його застосування закріплені в ст.81 КК України, а також у ст.107 КК України – для неповнолітніх засуджених. Ці

статті визначають і роз'яснюють суть умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

Ст. 407 КПК України розкриває процедуру застосування умовно-дострокового звільнення з кримінально-процесуального боку.

Проведення умовно-дострокового звільнення від відбування покарання щодо осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, починається з моменту подачі засудженим, після відбуття визначеного вироком суду терміну покарання (досягнута формальна ознака), заяви на ім'я адміністрації чи органу кримінально-виконавчої установи, у якій він відбуває покарання.

Згідно з ч.3 ст.154 КПК України, адміністрація чи орган кримінально-виконавчої установи після відбуття засудженим встановленої Кримінальним кодексом України частини строку покарання зобов'язана у місячний термін розглянути питання про можливість представлення його до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

Заяву засудженого розглядає постійно діюча комісія.

У склад комісії входять заступники начальника кримінально-виконавчої установи та представники різних служб: соціально-виховної, оперативної, виробничої, медичної. Очолює комісію начальник кримінально-виконавчої установи. Засідання комісії проводяться відкрито, на таких засіданнях можуть бути присутніми усі засуджені, внаслідок чого підвищується рівень виховного впливу на останніх. На засідання комісії обов'язково викликають засуджених, про звільнення яких йде мова на засіданні.

Комісія докладно і всебічно аналізує питання про умовно-дострокове звільнення засуджених і намагається прийти до одного з двох варіантів рішення:

– підготувати подання до суду про умовно-дострокове звільнення засудженого;

– відмовити засудженому в підготовці такого подання.

Якщо питання про надання до суду подання про умовно-дострокове звільнення вирішено негативно, то про це повідомляють засудженого під розписку, роз'яснюючи при цьому мотиви відмови.

При позитивному рішенні питання про умовно-дострокове звільнення комісія подає до районного (міського) суду за місцем відбуття покарання засудженим спільного подання, органу, що відає відбуванням покарання, і спостережної комісії або служби у справах неповнолітніх, що закріплено в ч.1 ст.407 КПК України.

Згідно з ст. 407 КПК умовно-дострокове звільнення від відбування покарання застосовуються суддею районного (міського) суду за місцем відбуття покарання засудженим за спільним поданням органу, що відає відбуванням покарання, і спостережної комісії або служби у справах неповнолітніх.

При вирішенні питання про можливість внесення до суду подання про умовно-дострокове звільнення працівники органу, що відає відбуванням покарання, разом зі спостережною комісією або службою у справах неповнолітніх, повинні приділити особливу увагу наступним питанням:

1) чи дійсно засуджений відбув встановлену законом (ч.3 ст.81 КК України) частину терміну покарання 1/2, 2/3 чи 3/4, відбуття якої є необхідною передумовою (формальною ознакою) для розгляду питання про можливість умовно-дostroкового звільнення. Для неповнолітніх необхідною передумовою (формальною ознакою) для розгляду даного питання є відбуття не менш 1/3, 1/2 чи 2/3 частини призначеного терміну покарання, що закріплено в ч.3 ст.107 КК України;

2) чи дійсно засуджений довів своє виправлення сумлінною поведінкою і ставленням до праці, а також сумлінним ставленням до навчання – для неповнолітніх. Такий висновок повинен базуватися на характеристичі поведінки засудженого і його ставлення до праці не тільки за період, що безпосередньо передував поданню засудженого до умовно-дostroкового звільнення, але і на даних, зібраних за весь період відбування ним покарання, чи, у всякому разі, за значний період даного терміну [1, с.74].

При вирішенні цих питань працівники органу, що відає відбуванням покарання, спостережна комісія або служба у справах неповнолітніх зобов'язана забезпечити строго індивідуальний підхід до кожного засудженого, а подання про умовно-дostroкове звільнення повинно відповідати КК, КПК, КВК України.

Діючий кримінальний кодекс не містить норми, яка б забороняла застосування умовно-дostroкового звільнення чи обмежувала б його застосування по відношенню до певних категорій засуджених, однак така норма мала місце у КК України 1960 року (ст.52–1). Таким чином, дуже велика кількість засуджених не мала права на умовно-дostroкове звільнення, тому скасування всіх обмежень та заборон на застосування умовно-дostroкового звільнення, безперечно, є досягненням нинішнього кримінального законодавства.

Щодо осіб, які відбувають покарання в дисциплінарному батальйоні, у військовий суд гарнізону подається подання командування дисциплінарного батальйону.

Процесуальне значення подання полягає у тому, що з моменту його подачі до суду виникають певні правові наслідки – обов'язок суду розглянути справу про умовно-дostroкове звільнення. Подання повинне бути мотивованим і містити конкретні фактичні обставини, що характеризують засудженого [2, с.16].

Разом із поданням про умовно-дostroкове звільнення засудженого суду надається особова справа засудженого. Особова справа іде слідом за засудженим з початку і до закінчення терміну позбавлення волі. Дані її характеризують засудженого і його поведінку.

В особовій справі міститься наступна інформація:

- дані про особу засудженого (прізвище, ім'я, по батькові, рік і місце народження, освіта, спеціальність і т.д.);
- дані про скоєний злочин (копія постанови про притягнення як обвинуваченого, копія постанови про арешт, копія вироку);
- дані, що характеризують засудженого за час перебування в місці відбування покарання (характеристики, виписки з наказів про заохочення і

стягнення, для неповнолітніх засуджених – таблиць успішності в школі і т.д.) [3, с.27].

Згідно з ч.3 ст.407 КПК України, дані подання про умовно-дострокове звільнення розглядаються судом у десятиденний термін з моменту надходження їх у суд без витребування судової справи.

Весь процес розгляду судами справ про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання поділяється на дві стадій: прийнятті справи до свого провадження і розгляд її у судовому засіданні.

Питання про прийняття справи про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання зважується суддею одноосібно, при цьому суддя звертає увагу на наявність документів, що повинні надійти до суду. Одержавши всі потрібні документи, суддя перевіряє, чи відбув засуджений необхідну частину терміну покарання, передбачену законом (ч.3 ст.81 КК України). Також суддя повинен перевірити, чи підтверджуються висновки, зроблені у поданні та у характеристиці, матеріалами особової справи засудженого.

Діяльність суду по розгляду і вирішенню таких справ поєднується з активною участю в судовому засіданні ряду суб'єктів, згідно ч.3 ст.407 КПК України ними є: прокурор, представник органа, що відає виконанням покарання, і, як правило, засуджений.

Процесуальне становище засудженого специфічне. Його дії, його поведінка під час відбування покарання досліджуються на судовому засіданні. Однак, як і підсудний, засуджений унаслідок цього не стає об'єктом процесу, він є активним суб'єктом кримінально-процесуальної діяльності.

Закон не дає повного і чіткого визначення правового становища засудженого при розгляді справ про умовно-дострокове звільнення, однак повне і чітке визначення має велике значення, воно необхідне як обов'язкова умова активної участі засудженого в кримінально-процесуальній діяльності з умовно-дострокового звільнення. Характеризуючи процесуальні права засудженого, насамперед варто назвати його право бути присутнім на судовому засіданні. Ч.3 ст.407 КПК України говорить, що подання про умовно-дострокове звільнення розглядається «за участю прокурора, представника органа, що відає виконанням покарання, і, як правило, засудженого». Виходячи з цього, можна зробити висновок, що засуджений може бути чи не бути присутнім на судовому засіданні, у кожному конкретному випадку це вирішує суддя. Дана норма не покладає на засудженого обов'язку бути присутнім на судовому засіданні. Хоча такий обов'язок повинний бути, тому що в судовому засіданні вирішується важливе питання про подальшу його долю. Засуджений при цьому повинен мати можливість захищати свої права і законні інтереси. Відсутність же засудженого в судовому засіданні позбавляє його гарантій захисту своїх прав і законних інтересів, фактично виключає його з кримінально-процесуальної діяльності. Також, вирішуючи питання про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, суд встановлює зміни, що відбулися, в особистості засудженого за час відбування покарання, тому зробити це при відсутності засудженого, не вилучивши його, важко. Для запобігання такого роду питань присутність засудженого на судовому засіданні при розгляді питання про умовно-

дострокове звільнення, на наш погляд, повинне носити обов'язковий, а не імовірнісний характер.

Обов'язкова участь у судовому засіданні представника органа, що відає виконанням покарання. Доцільна участь у судовому розгляді не будь-якого представника органа, що відає виконанням покарання, а особи, що безпосередньо займається вихованням засудженого, бажано начальника відділення соціально-психологічної служби.

Прокурор як суб'єкт судового засідання здійснює нагляд за дотриманням законів з боку інших учасників процесу. Задача прокурора – не допустити умовно-дострокового звільнення засуджених, котрі не довели своє виправлення, і в той же час унеможливити відмову у такому звільненні тим, хто цього заслуговує.

Участь прокурора в розгляді справи про умовно-дострокове звільнення засуджених – одна з умов, яка забезпечує винесення судом законних і обґрунтованих постанов.

При розгляді судом спільного подання органа, що відає відбуванням покарання, і спостережної комісії або служби у справах неповнолітніх, суд повідомляє їх про час і місце розгляду цього подання (ч.4 ст.407 КПК України).

Розгляд справ у судовому засіданні повинен відбуватися з дотриманням загальних умов судового розгляду, викладених у главі 24 КПК України.

У ході судового розгляду суд повинен вирішити наступні питання: про звільнення засудженого від основного покарання; про звільнення засудженого від додаткового покарання;

Звільнення від основного покарання – це головне питання, яке повинно вирішитися судом при розгляді справ про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання. Обґрунтованість його рішення залежить від всебічного і повного дослідження доказів виправлення, від їхньої об'єктивної оцінки, від глибокого вивчення особистості засудженого на підставі даних, представлених установою виконання покарання. Вивчивши докази виправлення з урахуванням особистості засудженого, суд вирішує – достроково звільнити чи відмовити в цьому. У випадку звільнення від покарання суд у своїй постанові вказує невідбуту частину терміну покарання на день розгляду судом питання про умовно-дострокове звільнення від покарання.

Одночасно з розглядом питання про звільнення від основного покарання суд може звільнити засудженого і від додаткового покарання, при цьому суд повинен керуватися доцільністю відбування додаткового покарання.

Рішення про звільнення від додаткових покарань вносяться у постанову про звільнення від основного покарання. Якщо у звільненого від основного покарання залишаються додаткові покарання, то суд повинен мотивувати таке рішення.

Постанова про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання повинне складатися з вступної, описової і резолютивної частин.

У разі відмови суду щодо умовно-дострокового звільнення від відбування покарання повторне подання в цьому питанні щодо осіб, засуджених за тяжкі і особливо тяжкі злочини до позбавлення волі на строк не менше п'яти років, може бути внесено не раніше як через один рік з дня винесення

постанови про відмову, а щодо засуджених за інші злочини та неповнолітніх засуджених – не раніше як через шість місяців (ч.5 ст.407 КПК України, ч.7 ст.154 КВК України).

На постанову суду про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання протягом семи діб з дня її оголошення прокурор, засуджений мають право подати апеляції в апеляційний суд. У випадку подачі прокурором апеляції виконання зазначеної постанови припиняється.

Суд, достроково звільняючи засудженого від відбування покарання, не може вважати свою задачу виконаною до кінця, якщо він не вирішить ще одне важливе питання – питання про встановлення нагляду за достроково звільненим.

Згідно зі ст. 160 КВК України за особами, умовно-достроково звільненими від відбування покарання, протягом невідбутої частини покарання встановлюється контроль громадських організацій і трудових колективів, з цими особами проводиться виховна робота з метою закріплення результатів виправлення і ресоціалізації.

Громадський контроль за особами, умовно-достроково звільненими від відбування покарання, а також виховна робота з ними організуються спостережними комісіями і здійснюються громадськими організаціями та трудовими колективами за місцем роботи або навчання і за місцем проживання цих осіб (ст. 161 КВК України).

Згідно зі ст.162 КВК України до умовно-достроково звільнених від відбування покарання осіб, які ухиляються від громадського контролю, збори трудового колективу або громадська організація можуть застосовувати захід впливу у виді громадського попередження.

У разі систематичного порушення громадського порядку особою, яка відбувала покарання у виді позбавлення волі за тяжкий або особливо тяжкий злочин чи була двічі засуджена до позбавлення волі за умисні злочини й умовно-достроково звільнена від відбування покарання, трудовий колектив або громадська організація можуть порушити клопотання перед органом внутрішніх справ про встановлення за нею адміністративного нагляду.

Задача суду, що розглядає справу про умовно-дострокове звільнення, полягає в тому, щоб встановити виправлення засудженого і у позитивному випадку звільнити його від подальшого відбування покарання. Щоб досягнути цього, суд зобов'язаний у кожному конкретному випадку у судовому засіданні всебічно і повно досліджувати фактичні обставини справи і на підставі доказів, розглянутих у суді, винести законну постанову.

Список літератури: 1. Трубников В.М. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання // Вісник Національного університету внутрішніх справ. Вип. 19. Х., 2002. 2. Кузнецов К. Некоторые вопросы рассмотрения дел об условно-досрочном освобождении от наказания. //Советская юстиция. 1959. №7. 3. Филимонов Б.А. Процессуальные вопросы досрочного освобождения от наказания несовершеннолетних. М., 1965.

Надійшла до редколегії 20.05.04